

9. Масленников М.Я. Административно-юрисдикционный процесс: понятие и соотношение с иными видами процессуальной деятельности / М.Я. Масленников // Гос-во и право. – 2001. – № 2. – С. 15-20.
10. Васьяковский Е.В. Курсъ гражданского процесса / Е.В. Васьяковский. – М. : Изд. Бр. Башмаковых, 1913. – Т. 1: Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия. – 691 с.
11. Аргунов В.В. О понятии юрисдикции / В.В. Аргунов, А.В. Аргунов // Законодательство. – 2008. – № 11 – С. 56-65.
12. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции / Тихомиров Ю.А. – М., 2001. – 355 с.
13. Баулін О.В. Поняття юрисдикції і новий Кримінальний процесуальний кодекс України / О.В. Баулін // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 9-13.
14. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства / Фойницкий И.Я. (печат. по 3-му изд., СПб., 1910); общ. ред., послесл., прим., кратк. биограф. сведения А.В. Смирнова: в 2 т. – Т. 2. – СПб., 1996. – 607 с.
15. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: [підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ] / М.Й. Штефан. – К., 2005. – 624 с.
16. Абова Т. Е. Юридический энциклопедический словарь / Т.Е. Абова, Е.Б. Абросимова, Г.Е. Авилов; гл. ред. О.Е. Кутафин. – М., 2003. – 559 с.
17. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3 : К. – М. – 792 с.
18. Адміністративне право України. Академічний курс: [підручник] : у 2 т. / ред. кол.: В.Б. Авер'янов (гол.). – К. : Юрид. думка, 2004. – Т. 1. – 584 с.
19. Филановский В.А. Понятие подведомственности в российском процессуальном законодательстве / В.А. Филановский // Правоведение: науч.-теорет. журн. – СПб, 2001. – № 6. – С. 155-165.

УДК 347.734

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

THE ROLE OF ADMINISTRATIVE LAW AND UKRAINE THE JUDICIARY

Квасневська Н.Д.,

*кандидат юридичних наук, докторант
Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України*

У статті визначено роль адміністративного права в організації та функціонуванні судової системи України. Вказана проблематика розглядається через призму адміністративно-правових принципів організації судової системи України; розглядаються різні наукові підходи до виділення системи адміністративно-правових принципів; досліджено положення національного законодавства в сфері регулювання принципів організації судової системи України; надано характеристику цих принципів.

Ключові слова: адміністративне право, судова система, судова влада, організація, адміністративно-правові принципи, система принципів.

В статье определена роль административного права в организации и функционировании судебной системы Украины. Указанная проблематика рассматривается через призму административно-правовых принципов организации судебной системы Украины; рассматриваются различные научные подходы к выделению системы административно-правовых принципов; исследованы положения национального законодательства в сфере регулирования принципов организации судебной системы Украины; охарактеризованы этих принципов.

Ключевые слова: административное право, судебная система, судебная власть, организация, административно-правовые принципы, система принципів.

The article defines the role of administrative law in the organization and functioning of the judicial system of Ukraine. These problems are considered in the light of administrative and legal principles of the organization of the judicial system of Ukraine; different scientific approaches to the allocation of administrative and legal principles; we studied the provisions of national legislation in the sphere of regulation of the principles of the organization of the judicial system of Ukraine; characterized by these principles.

Key words: administrative law, judicial system, judiciary, organization of administrative and legal principles, principles of the system.

Актуальність теми. Організація та функціонування судової системи в Україні здійснюється на основі відповідних правових норм, важливе місце серед яких займають адміністративно-правові. Є загальновизнаним, що адміністративне право як одна з основних галузей публічного права є найбільшим за

обсягом свого змісту, регулює величезне коло суспільних відносин. Особливістю даних відносин є те, що вони виникають лише в результаті владної діяльності, діяльності від імені публічної влади, і в них завжди бере участь відповідний владарюючий суб'єкт – орган виконавчої влади, орган місцевого самовря-

дування тощо. Виступаючи своєрідним орієнтиром регулювання правовідносин, що складаються у сфері організації судової системи, адміністративно-правові норми визначають спосіб її територіальної та функціональної побудови, особливості взаємодії різних ланок судової системи тощо. Адміністративно-правові норми мають важливе значення для оптимальної організації судової системи України, при якій досягається найбільш ефективне її функціонування, що викликає необхідність проведення ґрунтовного дослідження ролі адміністративно-правових норм в організації судової системи України.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені ролі адміністративного права в організації судової системи України, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Окремі аспекти ролі адміністративно-правових норм в організації системи судової влади досліджували такі вчені, як: А.М. Бернюков, А.В. Кірмач, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Ю.П. Лобода, І.Є. Марочкін, В.В. Молдаван, С.П. Погребняк, О.П. Рябченко, Н.В. Сібільова, В.С. Смородинський, О.В. Старчук, О.В. Стовба, В.Е. Теліпка та багато інших. Однак на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню ролі адміністративного права в організації судової системи України, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Мета статті – визначення ролі адміністративного права в організації та функціонуванні судової системи України.

Виклад основного матеріалу. Розуміння предмету регулювання адміністративного права має певні відмінності у правовій науці. В. Четвериков вважає, що адміністративне право – це сукупність норм, встановлених чи санкціонованих державою в особі її органів, органів місцевого самоврядування (у межах їх повноважень, визначених законом), правил поведінки, які забезпечені власними засобами державного примусу з метою регулювання діяльності виконавчих органів влади, відносин управлінського типу, що виникають при здійсненні таких форм державної діяльності, як законотворчість і правосуддя, а також діяльності інших недержавних органів, визначених законодавством. У сфері адміністративно-правового регулювання об'єктом є однорідне коло суспільних (управлінських) відносин, що складаються у процесі реалізації певних функцій державного управління як представницькою (затвердження бюджету, контроль за його виконанням), так і судовою (скасування у судовому порядку незаконних актів управління, прийнятих органами виконавчої влади) владами, а також управлінських (внутрішньоорганізаційних) відносин, які реалізуються апаратами представницьких і судових органів влади [1, с. 67]. В.Б. Авер'янов визначив, що адміністративне право – це галузь права, що регулює переважним чином не управлінські відносини між державними і недержавними виконавчими органами, з одного боку, і підвладними керованими

об'єктами, з іншого, а різноманітні взаємостосунки між органами публічної (державної і самоврядної) адміністрації і приватними особами щодо забезпечення цими органами необхідних умов для ефективної реалізації належних приватним особам прав, свобод і охоронюваних законом інтересів. Отже, в узагальненому вигляді адміністративне право – це аж ніяк не «управлінське право», а, умовно кажучи, «публічно-сервісне право», тобто право, що спрямоване на обслуговування потреб та інтересів приватних осіб у їхніх стосунках з органами публічної адміністрації. Цей акцент і має стати домінантою в тлумаченні «адміністративної» природи розглядуваної галузі права [2, с. 13]. З точки зору М.В. Лошицького, адміністративне право – це класичний зразок фундаментальної (профільюючої) галузі публічного права. Як і конституційне право, право адміністративне опосередковує функції публічної влади в державі; регулює відносини, що забезпечують загальні, сукупні або, інакше кажучи, публічні інтереси суспільства. Адміністративно-правове регулювання є своєрідним продовженням конституційно-правових норм, багато в чому конкретизуючи їх дію. Таке розуміння адміністративного права базується на аналізі змісту державного управління та об'єктивних законів функціонування суспільства. На цій підставі вчений стверджує, що існування адміністративного права – це необхідна умова і засіб реалізації Конституції в найважливішій сфері функціонування публічної влади – сфері виконання законів та інших правових актів держави. В той же час, адміністративне право – об'ємна галузь, тому що охоплює широке та різноманітне коло суспільних відносин [3, с. 43].

Значну роль в організації та функціонуванні судової системи України відіграють адміністративно-правові принципи. Правові принципи характеризуються рядом ознак:

- 1) регламентовані міжнародними та національними правовими нормами;
- 2) є основоположними керівними ідеями, основами, що відображають сучасний стан та тенденції розвитку відповідної сфери суспільних правовідносин;
- 3) носять універсальний, стабільний і водночас динамічний характер, оскільки змінюються тільки у разі переходу суспільства на новий етап розвитку.

Адміністративно-правові принципи відображають керівні основи здійснення державного управління. На думку В.К. Колпакова та О.В. Кузьменко, принципи державного управління – це його позитивні закономірності, пізнані наукою і практикою, закріплені у правових нормах, або узагальнення чинних у державі юридичних правил [4, с. 19]. О.П. Рябченко принципом державного управління називає об'єктивні, універсальні, необхідні закономірності взаємовідносин між суб'єктом та об'єктом управління, причому взаємовідносини змінюються відповідно до змін форм державного устрою [5, с. 30]. Таким чином, адміністративно-правові принципи державного управління: 1) відображають тенденції та перспективи розвитку державного управління; 2) визначають тип взаємовідносин між органами

державного управління та громадянами, іншими фізичними та юридичними особами; 3) лежать в основі правил здійснення державного управління, його форм та методів.

Зважаючи на те, що судова влада в Україні організована та здійснюється за правилами, визначеними нормами таких галузей права, як конституційне, цивільне процесуальне, адміністративне, кримінальне процесуальне та інших, то слід зауважити, що вона ґрунтується на відповідних принципах цих галузей права, в тому числі адміністративно-правових.

В науковій літературі принципи організації судової системи визначаються як система законодавчо визначених й гарантованих державою, обумовлених ідейно-політичним рівнем розвитку суспільства, стабільних вихідних концептуальних основ організації судової системи та судових органів, що визначають засадничі вимоги, закономірності й зміст формування судової системи [6, с. 54].

Адміністративно-правові принципи організації судової системи України можна сформулювати як закріплені нормами адміністративного права основоположні вимоги, керівні ідеї, що сформулювалися під впливом трансформаційних процесів розвитку суспільства та держави, європейських інтеграційних процесів та на яких ґрунтується спосіб управління, побудови та організації судової системи України.

Науковцями наводяться різні пропозиції щодо класифікації організаційних принципів державного управління, в тому числі судової системи України. Так, В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко розділяють організаційні принципи державного управління на дві групи: 1) організаційні принципи побудови апарату державного управління – галузевий, функціональний, територіальний; 2) організаційні принципи функціонування (діяльності) апарату державного управління – нормативність діяльності, єдиноначальність, колегіальність, поділ управлінської праці; відповідальність за прийняті рішення, оперативна самостійність [4, с. 19]. Розподіл організаційних принципів на принципи побудови та функціонування публічної служби має важливе практичне значення. Перша група принципів лежить в основі правил створення, ліквідації органів державної служби, порядку їх розміщення та підпорядкування. В другу групу принципів включені ті, на яких ґрунтується порядок управління діяльністю відповідних органів.

М.І. Мичко також є прихильником теорії, відповідно до якої організаційні принципи слід поділити на принципи побудови та функціонування. Першу групу, на думку науковця, утворюють принципи, які відображають специфіку організації, другу – діяльності. До групи організаційних принципів науковець відносить: єдність, централізація і незалежність прокуратури від інших органів і громадських організацій [7, с. 297].

М.І. Карпа вважає, що до організаційних принципів проходження публічної служби належать: 1) принцип розподілу праці, повноважень, компетенції суб'єктів здійснення служби; 2) принцип підпорядкованості та ієрархії; 3) принцип самостійності;

4) принцип безперервної діяльності; 5) принцип спеціалізації складових служб; 6) принцип системності; 7) принцип інтерактивності; 8) принцип контролю [8, с. 100]. Як бачимо, ці принципи належать до сфери організації та управління кадрами в органах публічної служби.

Для України характерний змішаний спосіб побудови судової системи. Так, місцеві суди розташовані в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць (район, місто, район в місті). Місцеві адміністративні суди розташовані в судових округах, що не співпадають з межами адміністративно-територіальної одиниці (ч. 1-3 ст. 21 Закону «Про судоустрій і статус суддів»). Таким же чином побудована система в апеляційних судах (в межах апеляційних округів);

– доступності та оперативності судового захисту. Даний принцип тісно пов'язаний із попереднім, оскільки при утворенні системи місцевих та апеляційних судів та при визначенні кількості суддівських посад в кожному суді необхідно враховувати розмір населення, що проживає на відповідній території. Кількість судів та суддів має відповідати розміру населення відповідної території. Це забезпечить рівномірний розподіл справ між судами та суддями, що є передумовою швидкого та своєчасного розгляду кожної справи;

– ступінчастості та інстанційності. Цей принцип лежить в основі порядку проходження справи в судах. Законодавством має бути чітко передбачено до компетенції суду якого рівня як суду першої інстанції належить право розгляду відповідної справи. У зв'язку з цим не допускається розгляду справи судом вищої інстанції, доки не відбудеться розгляд у суді першої інстанції;

2) адміністративно-правові принципи організації судової системи, які забезпечують незалежність суддів: – єдності. І.Є. Марочкін та Н.В. Сібільова до основних складових, що характеризують принцип єдності судової системи та статусу суддів, відносять: 1) єдині засади організації і діяльності судів; 2) єдиний статус суддів; 3) обов'язковість процедури здійснення судочинства; 4) єдність судової практики; 5) обов'язковість судових рішень; 6) єдиний порядок організаційного та матеріального забезпечення діяльності судів; 7) єдність вирішення питань внутрішньої діяльності судів [14, с. 29]. До цього переліку варто додати: 1) єдність матеріальної винагороди; 2) єдність порядку призначення, обрання суддів, притягнення їх до дисциплінарної та інших видів юридичної відповідальності тощо;

– спеціалізації. С.В. Глушенко досліджуючи сутність принципу спеціалізації у діяльності Вищого спеціалізованого суду, дійшов до висновку, що він полягає у створенні судового органу (окремих судів або вершин їх систем), компетентного вирішувати певні види правових спорів за правилами відповідної судової процедури [15, с. 14]. Вважаємо також, що принцип спеціалізації в організації судової системи України означає чіткий розподіл повноважень у сфері розгляду кожної категорії справ між судами відповідної спеціалізації, загальними судами, міс-

цевими та апеляційними судами як судами першої інстанції з тим, щоб не виникло спору з приводу предметної підсудності справ;

– встановленого порядку утворення та ліквідації. Відповідно до законодавства України суди утворюються указом Президента України на підставі пропозицій Державної судової адміністрації. Відповідно до ч. 3 ст. 19 Закону «Про судоустрій і статус судів» підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної системи судів, потреба поліпшити доступність правосуддя, необхідність оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою [12];

– встановленого порядку призначення та обрання суддів. Даний принцип закріплений Конституцією України та Законом «Про судоустрій і статус судів» і відіграє важливу роль у забезпеченні незалежності суддів та судової системи від інших гілок влади. Порушення встановленого порядку тягне за

собою відповідальність, передбачену законодавством України;

– суддівського адміністрування та самоврядування. Даний принцип означає, що всі справи, пов'язані з внутрішньою організацією діяльності кожного конкретного суду та всієї судової системи вирішуються самими суддями на основі їх участі у суддівському самоврядуванні та самостійному здійсненні управління судами. Даний принцип також сприяє утвердженню незалежності судової системи.

Висновок. Наведена система адміністративно-правових принципів організації судової системи України потребує подальшого розвитку та удосконалення, перш за все, шляхом інтеграції деяких європейських та міжнародних принципів у національне законодавство України, а також пошуку шляхів їх втілення на практиці. Перспективами подальших досліджень має стати розробка механізму впровадження принципів організації судової системи на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Четвериков В.С. Административное право России. Общая и Особенная части: [учеб. пособ.] / В.С. Четвериков. – М. : Лига, 2001. – 348 с.
2. Авер'янов В. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування / В. Авер'янов // Право України. – 1998. – № 8. – С. 10-15.
3. Лошицький М.В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку : дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.07 / Лошицький Михайло Васильович. – К., 2002. – 198 с.
4. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 539 с.
5. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: [монографія] / О.П. Рябченко; за заг. ред. О.М. Бандурки. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. – 304 с.
6. Борко А.Л. Поняття та ознаки принципів судової системи / А.Л. Борко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 50-55.
7. Мичко М.І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис. доктора юр. наук: 12.00.10 / М.І. Мичко. – Х., 2001. – 376 с.
8. Кірмач А.В. Правове регулювання проходження державної служби: європейський досвід та його впровадження в Україні: автореф. дис. канд. юр. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.В. Кірмач. – Київ, 2010. – 23 с.
9. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: автореф. дис. канд. юр. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.В. Руденко. – Х., 2006. – 22 с.
10. Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів: Міжнародний документ Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>
11. Основні принципи незалежності судових органів: Міжнародний документ Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>
12. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 18, № 19-20. – Ст. 132.
13. Посохова С.Ю. Міжнародні та національні вимоги побудови судової системи в Україні / С.Ю. Посохова // Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. Серія «Юридичні науки». – 2013. – № 2 (5). – С. 107-113.
14. Організація судової влади в Україні: [навч. посіб.] / За ред. І.Є. Марочкина, Н.В. Сібільової. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – 184 с.
15. Глущенко С.В. Принципи спеціалізації та інстанційності в діяльності Вищого спеціалізованого суду / С.В. Глущенко // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 22. – С. 13-17.